

Vecākiem

Kā ieinteresēt bērnu
**PAR GRĀMATU
LASĪŠANU**

**PIEKLĀJĪBA
UN PATEICĪBA**

**IEKŠĪŅA UN ĀRIŅA JEB
KAS IR LABA GRĀMATA**

IEKŠIŅA UN ĀRIŅA JEB KAS IR LABA GRĀMATA

Baiba Īvāne-Kronberga,

humanitāro zinātņu maģistre rakstniecības studijās,
Jelgavas pilsētas bibliotēkas informācijas nodaļas bibliotekāre,
IBBY Latvia // Latvijas Bērnu un jaunatnes literatūras padome,
Latvijas Bibliotekāru biedrības Jauno speciālistu sekcija

Nereti draugi man jautā, kā izvēlēties labu grāmatu bērniem. Un katru reizi, sarunājoties ar saviem draugiem, es apzinos, ka priekšstats par to, kas ir laba grāmata, katram ir atšķirīgs. Lielai daļai cilvēku labas grāmatas pamatkritērijs ir – vai tā ir izklaidējoša, vai tā ir viegli lasāma. Dažkārt tas ir labs palīgs, lai izvēlētos grāmatu atslodzei, tāpat kā dažkārt nav nemaz tik slikti noskatīties lētu komēdiju vai paredzamu mīlasstāstu ar laimīgām beigām. Un pa reizei ir diezgan veldzējoši iedzert cukuroto kolu no skārdenes un apēst kārdinošu burgeru, kas – ai, cik bieži! – lūkojas uz mums no namu sienām un tā vien prasās apēdams. Izklaidējoši, pietiekami lēti, gandrīz vienmēr pieejami. Taču tas nav stāsts par LABU GRĀMATU.

Ir vispārzināma nenovērtējami svarīgā lasīšanas loma ikviena bērna pilnvērtīgā attīstībā. Tā ne tikai attīsta valodas prasmi, paplašina vārdu krājumu, bet arī palīdz domāt, pilnveido spriešanas spējas, ļauj labāk izprast pasauli. Vēl vairāk – laba grāmata nav tikai labi izstāstītu notikumu virknējums, tas ir estētisks piedzīvojums – bērns, lasot grāmatu, uzsūc sevī arī tās mākslinieciskās kvalitātes, ko spēj dot autora īpašā izteiksme un grāmatas mākslinieka darbs.

Ik dienu tiek izdotas neskaitāmas jaunas grāmatas. Pieejot pie bērnu grāmatu plauktiem grāmatnīcā vai bibliotēkā, izvēlēties nav viegli. Mums pretī žilbinās neskaitāmi raibi, spilgti, gaumīgi un mazāk gaumīgi grāmatu vāciņi. Jautri, draudoši, uzbāzīgi, atturīgi. Visdažādākie. Kuru no šīm grāmatām ieteikt lasīt savam bērnam? Kura no visām ir tā vērtā, lai iegultu mājas bibliotēkā un tiktu pārlapota vēl un vēl?

Vienas nemainīgas atbildes uz šo jautājumu nav un nevar būt, taču ir daži nozīmīgi ceļa rādītāji, kas var palīdzēt atrast vērtīgu grāmatu.

Kur slēpjas grāmatas vērtība?

Vispirms ir jāsāk ar to, ka grāmatas kvalitāti nenosaka tās piederība pie kāda žanra vai piemērotība kādam vecumposmam. Vieniem vairāk patīk piedzīvojumi, otriem – šausmu stāsti, citam – poētiski apcerējumi. Šodien es kopā ar savu mazo trīsgadnieku skaitīju miklu pantus, rīt, iespējams, labprātāk izvēlēšos lasīt viņam priekšā stāstus, kas aizkustinās arī pieaugušā sirdi. Kādam kaismīgam mazam lasītājam viņa vecumam domātās grāmatas jau sen var būt par bērnišķīgu un vienkāršu, savukārt citam gribas ilgāk pakavēties jau pagājušos gados. Tātad – gaume, intereses, noskaņojums var atšķirties ik mirkli un ikvienam, tāpēc atšķirsies arī grāmatu izvēle. Taču tas, pēc kā nemainīgi ir jālūkojas, – tā ir grāmatas kvalitāte.

Ieejot grāmatnīcā, mēs nevaram kā pašsaprotamu pieņemt faktu, ka tajā tirgo tikai vērtīgas garīgas bagātības. Arī grāmatnīcā darbojas tie paši tirgus likumi, kas ikvienā citā tirdzniecības vietā. Pārtikas lielveikalā mēs varam nopirkt produktus veselīgas maltītes pagatavošanai un varam izvēlēties spilgtus un sintētiskus plastmasai līdzīgus našķus savam bērnam; tāpat grāmatnīcā vienuviet sadzīvo gan augstas klases izdevumi, gan plaša patēriņa prece ar apšaubāmu saturu un izpildījumu. Līdzīgi ir ar bibliotēku – lai gan tās uzdevums nav pelnīt, tā tiecas lasītājam padarīt pieejamu iespējami plašu informācijas klāstu. Nevar kā pašsaprotamu pieņemt faktu, ka tas, kas atrodas bibliotēkas bērnu grāmatu plauktos, vienmēr ir tikai pats labākais, kas vien jebkad ir izdots. Bibliotēkas grāmatu plauktos mājā visdažādākās grāmatas, arī bibliotekāra priekšstati par bērnu literatūras kvalitātēm diemžēl var atšķirties.

Neļaujies acu apmānam!

Lūkojoties pēc bērnu grāmatas, mums vispirms ir zināmas gaidas attiecībā uz vizuālo izpildījumu, un tieši tas nereti ir klupšanas akmens gan vecākiem, izvēloties grāmatu, gan bibliotekāriem, komplektējot krājumu, gan, saprotams, pašiem bērniem. Bieži vien tieši grāmatas vizuālā noformējuma dēļ netiek iegādāti un izlasīti neskaitāmi patiešām lieliski stāsti. Kāpēc? Tāpēc, ka mēs

Pirms novērtē grāmatu kā nederīgu, izlasi vismaz 20 lappušu (pieaugušo grāmatām – vismaz 50). Ikvienam ir nepieciešams laiks, lai ielasītos, lai uzsūktu sevī autora ritmu, izteiksmi un noskaņu.

esam pieraduši pie spilgtiem un nereti primitīviem reklāmas saukļiem, populārās kultūras stila principi ienāk arī izdevējdarbībā. Tieši grāmatas ilustratora augstvērtīgais darbs nereti samulsina potenciālo lasītāju; bieži vecāki saka „Kas tad tie par jocīgiem zīmējumiem?” vai „Kas tad tās par blāvām krāsām, vai tad bērni kaut ko tādu vispār gribēs lasīt?”, vai „Kas te vispār ir uzzīmēts? Bērnam taču vajag skaidru vēstījumu!”. Bet bērnam vajag ne vairāk un ne mazāk kā telpu iztēlei, un labas ilustrācijas, tāpat kā labi stāsti, to nodrošina.

Kad es biju maza, dažreiz mēs, četri bērni, kopā ar tēti vakara pasaciņas vietā šķirstījām mākslas albumus: tur bija gan Mikelandželo renesanses cilvēki, gan Pītera Brēgela groteskie zemnieku tēli, Pikaso kubisma ainavas un Dalī sirreālistiskās fantāzijas. Tur kopā sadzīvoja skaistais un neglītāis un it viss bija apbrīnas vērts. Manuprāt, tas bija labs sākumpunkts ceļā uz spēju novērtēt mākslas darbu, arī labu literatūru. Ļaujieties mākslas spēkam un palīdziet to ieraudzīt arī bērniem!

Izvēloties bērnu grāmatu, noteikti pievērsiet uzmanību izdevuma māksliniekam. Gan mākslinieciski, gan literāri augstvērtīgām grāmatām šobrīd nereti kā grāmatas autori jau uz vāciņa tiek norādīti abi – gan rakstnieks, gan mākslinieks. Nebaidieties ielūkoties arī tajās grāmatās, kas pirmajā acūmirklī šķiet dīvainas. Tāpat kā ir jāmācās klausīties labu mūziku, tāpat kā ir nepieciešamas zināmas priekšzināšanas, treniņš, lai spētu izbaudīt simfoniskās mūzikas koncertu, ir pakāpeniski jāmācās uztvert arī grāmatu mākslu. Ejiet kopā ar saviem bērniem uz mākslas izstādēm, ļaujieties krāsām, ļaujieties visdažādākajiem mākslas stiliem, kas pastāv pasaulē, – mācieties saredzēt un pieņemt. Aplūkojiet grāmatu mākslas izstādes, interesējieties par grāmatu mākslas gada balvu „Zelta ābele” – tas viss jums palīdzēs orientēties grāmatniecības pasaulē, tas pakāpeniski palīdzēs veidot jūsu individuālo nostāju un spēju kritiski vērtēt arī grāmatas estētisko kvalitāti, atšķirt graudus no pelavām.

Īpašie grāmatu saraksti un balvas

Viena no universālākajām šobrīd izmantojamajām ceļazīmēm bērnu grāmatu izvēlē Latvijā noteikti ir lasīšanas veicināšanas programmā „Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija” veidotie grāmatu saraksti. Bērnu žūrija norisinās jau 16. gadu, un, lai gan programmas aktīvākie starpnieki ir bibliotēkas, arī tad, ja vēl bibliotēku neapmeklējat vai vienkārši vēlaties iegādāties labu grāmatu, bērnu žūrijas grāmatas ir lielisks orientieris. Veidojot ikgadējos bērnu žūrijas grāmatu sarakstus, sakārtotāji tajos cenšas iekļaut kvalitatīvu un vienlaikus aizraujošu Latvijā izdoto oriģinālliteratūru un ievēribas cienīgus tulkojumus, kurus ir vērts izlasīt ikvienam bērnam. Bērnu žūrijas grāmatu saraksti ir sagrupēti pa vecumposmiem, un tas ļoti atvieglo orientēšanos tik daudzajos un dažādajos izdevumos. Ja bērni paši grāmatas lasīšanai izvēlas no žūrijas sarakstiem, noteikti mudiniet viņus apskatīt visu vecumposmu grāmatu piedāvājumu, jo bērnu intereses, kā arī lasītprasme ir ļoti dažādas. Šā un arī iepriekšējo gadu bērnu žūrijas grāmatu saraksti ir ikvienam ērti pieejami tīmekļvietnē www.lasamkoks.lv. Tajos atradīsiet arī vērtīgas grāmatas vecākiem.

Labā grāmata nav tikai labi izstāstītu notikumu virknējums, tas ir estētisks piedzīvojums – bērns, lasot grāmatu, uzsūc sevī arī tās mākslinieciskās kvalitātes, ko spēj dot autora īpašā izteiksme un grāmatas mākslinieka darbs.

Pēdējās divas grāmatas, kuras Rūta (9 gadi) novērtēja kā nederīgas lasīšanai un pēc 10. lappuses izlasīšanas pabeidza lasīt vienā elpas vilcienā:

Ieva Samauska.
Govi uz bagāžnieka

„Man no sākuma likās, ka tur jau nu noteikti nebūs ne par kādu govi uz bagāžnieka, bet izrādās, ka bija gan!”

Ulfs Starks,
Anna Hēglunda.
Proti svilpot, Juhanna?

„Kaut kāds stulbs vāka zīmējums, man jau likās, ka tas ir bēbišiem, bet, izņemot to, ka grāmatā bija vārds „errojas”, kuru es nesaprātu, šī bija diezgan jautra grāmata. Es gribētu, lai tu man atnes no bibliotēkas vēl kaut ko līdzīgu.”

Orientieri, kas var palīdzēt izjust un izprast bērnu literatūras vidi, apzināt konkrētas grāmatas, iepazīt novērtētus mūsdienu bērnu literatūras autorus, tulkotājus un ilustratorus:

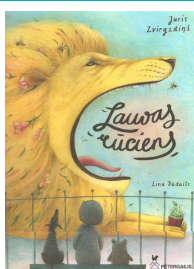
- ▣ grāmatu mākslas gada balva „Zelta ābele”;
- ▣ bērnu, jauniešu un vecāku žūrijas grāmatu saraksti (www.lasamkoks.lv);
- ▣ Jāņa Baltvilka balva bērnu literatūrā;
- ▣ Latvijas literatūras gada balva (www.laligaba.lv);
- ▣ interneta žurnāla „Satori” sadaļa „Ar bērniem” – gan jaunāko grāmatu apskati un recenzijas, gan aktuālas diskusijas par bērnu kultūru.

„Bērnu, jauniešu un vecāku žūrijas 2016” pirmo trīs vietu ieguvēji katrā vecumgrupā:

5+

1. Lina Žutaute.
Kika Mika
un lielā tumsa.
Rīga: Zvaigzne ABC, 2016.
1713 balsu

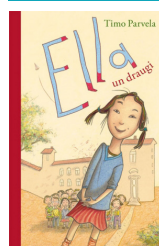

2. Juris Zvirgzdiņš.
Lauvas ruciens.
Rīga: Pētergailis, 2015.
989 balsi

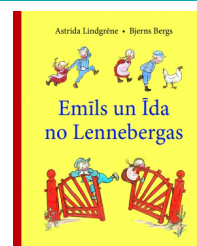

3. Inese Zandere.
Lupatiņu rīts.
Rīga: Liels un mazs, 2015.
1553 balsi

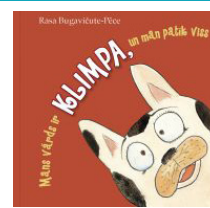
9+

1. Timo Parvela.
Ella un draugi.
Rīga: Zvaigzne ABC, 2015.
952 balsi

2. Astrida Lindgrēne.
Emils un Īda
no Lennebergas.
Rīga: Zvaigzne ABC, 2015.
823 balsi

3. Rasa Bugavičute-Pēce.
Mans vārds ir Klimpa,
un man patīk viss.
Rīga: Lietusdārzs, 2016.
557 balsi

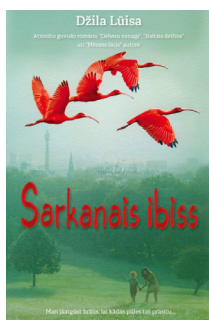
11+

1. Henriks Tamms.
Nindzja Timijs
un nozagtie smieklī.
Rīga: Zvaigzne ABC, 2016.
1115 balsu

2. Džeikobs Grejs.
Zvērači.
Rīga: Zvaigzne ABC, 2016.
484 balsi

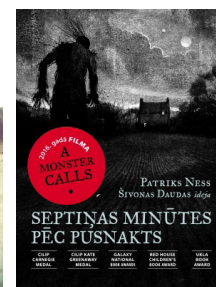

3. Džila Lūisa.
Sarkanais ibiss.
Rīga: J. L. V., 2015.
395 balsi

15+

1. Emīlija Lohārta.
Mēs bijām meli.
Rīga: BaibaBooks, 2015.
384 balsi

2. Patriks Ness.
Septiņas minūtes
pēc pusnakts.
Rīga: Zvaigzne ABC, 2015.
353 balsi

3. Reinbova Rouela.
Eleonora un Pārks.
Rīga: Zvaigzne ABC, 2015.
264 balsi

Noteikti sekojiet ikgadējai Starptautiskajai Baltijas jūras reģiona Jāņa Baltvilka balvai bērnu literatūrā – balvas nominanti iezīmē diezgan precīzu bērnu literatūras ainu un labos piemērus. Interesējieties par Latvijas literatūras gada balvu (www.laligaba.lv). Protams, bērnu žūrijas, J. Baltvilka balvas grāmatu sarakstos, vēl jo vairāk Latvijas literatūras gada balvas nominācijās iekļūst vien neliela daļa labu grāmatu, taču saraksti var palīdzēt izjust un izprast bērnu literatūras vidi, apzināt konkrētas grāmatas, iepazīt novērtētus mūsdienu bērnu literatūras autorus, tulkotājus un ilustratorus. Ja interese ir dziļāka, ir vērts ik pa laikam ielūkoties interneta žurnāla „Satori” sadaļā „Ar bērniem”, kur atradīsiet gan jaunāko grāmatu apskatus un recenzijas, gan aktuālas diskusijas par bērnu kultūru.

Palasi, pirms nelasi!

Saprotams, viss iepriekšminētais nav universāla recepte, pēc kuras grāmatnīcā vai bibliotēkā jums izrakstīs labākās bērnu grāmatas. Jūs paši kopā ar saviem bērniem stāvēsiet pie plauktiem un meklēsiet īsto grāmatu. Jums dažkārt nelaimēsies un daudzkārt veiksies. Tāpat kā man.

Rūta, mana nu jau deviņgadīgā meita, ir liela lasītāja, taču ne vienmēr tas, ko viņa izvēlas lasīt, ir pielīdzināms labai literatūrai. Viņa ir izlasījusi gan visas „Grega dienasgrāmatas”, gan, manuprāt, vērtību sistēmu diezgan degradējošo „Nikijas dienasgrāmatu” sēriju, tāpat arī visas „Dēmoniskās dentistes”, „Šausmīgās tantes” un „Doktora Proktora purkšķu pulverus”. Es viņai to neliedzu, taču nevaru arī piekrist tiem vecākiem un nozares pārstāvjiem, kas deklarē: svarīgāk par to, ko bērns lasa, ir tas, ka viņš vispār lasa. Tad jau mums ikvienam pietiktu ar ikdienā pārlapotajām ziņu lapām un nebeidzamajām apšaubāmās informācijas straumēm sociālajos tīklos – to visu taču mēs arī lasām! Tāpēc es vienmēr esmu centusies meitu vadināt arī pie tām grāmatām, kas netiek izliktas redzamākajos plauktos. Tur mēs kopā esam atklājušas gan brīnišķīgos Astridas Lindgrēnes „Trokšņu ciema bērnus”, Andrusa Kivirehka smieklīgi patiesi sirreālos stāstus; tā par viņas mīļāko rakstnieci ir kļuvusi Luīze Pastore ar savu lielisko mākslas detektīvu sēriju, un šīs sērijas māksliniece Elina Brasliņa – par mīļāko grāmatu ilustratori. Bieži vien meita ir bijusi noraidoša pret grāmatām, ko esmu piedāvājusi, taču man ir izdevies iemācīt viņai vienu būtisku patiesību, kas ir derīga gan bērniem, gan pieaugušajiem, – pirms novērtē grāmatu kā nederīgu, izlasi vismaz 20 lappušu (pieaugušo grāmatām – vismaz 50). Ikvienam ir nepieciešams laiks, lai ielasītos, lai uzsūktu sevī autora ritmu, izteiksmi un noskaņu. Ja arī pēc 20 lappusēm bērns nespēj iemiesoties grāmatas pasaulē, tad bez bēdu var likt grāmatu atpakaļ plauktā un lūkot pēc nākamās. Ar sarakstu vai bez – ikvienam no mums ir pieejamas labas grāmatas, atliek vien mazliet pameklēt.

KĀ IEINTERESĒT BĒRNU PAR GRĀMATU LASĪŠANU

Laila Avotiņa

Lasīšanas un rakstīšanas prasmju apguvē vecāku atbalsts bērnam ir ļoti nozīmīgs. Jau apgūtās lasīšanas prasmes ir svarīgi nostiprināt ikdienas situācijās, vingrinoties kopā ar bērnu, gan atkārtojot pirmsskolas izglītības iestādē vai skolā apgūtās zināšanas, gan veicot papildu aktivitātes, piemēram, ejot pa ielu, lasīt dažādus uzrakstus, lasīt žurnālu un avižu virsrakstus. Agrita Miesniece, Valsts izglītības satura centra pirmsskolas un sākumskolas mācību satura speciāliste, norāda, ka viens no galvenajiem vecāku uzdevumiem ir radīt bērnam interesi par lasīšanu, tāpēc būtisks priekšnosacījums ir tas, lai mājās būtu dažādas bērna vecumposmam atbilstīgas grāmatas. Vajadzētu izvēlēties grāmatas, kas ir par bērnu interesējošām tēmām, piemēram, ja bērns interesējas par dzīvniekiem, var lasīt šīs tematikas grāmatas. Vēlams regulāri vakaros vai brīvdienās lasīt kopā ar bērnu, pat ja viņš jau veiksmīgi lasa pats, lasīt priekšā, pārrunāt izlasīto, lai bērna pozitīvā lasītāja pieredze veidojas ģimenē. Ļoti būtisks bērnam ir vecāku paraugs. Ja bērns ikdienā redz, ka vecāki lasa, arī bērnam veidojas interese par lasīšanu. Tāpēc lasīšanas prasmes attīstīšanas laikā nedrīkst radīt bērnam nepatiku pret šo prasmju apguvi, bet gan vajadzētu to apgūt rotaļājoties, bērnam interesantā un saistošā veidā.

Pasakas, kas iedvesmo

Neskaitāmi pētījumi liecina – pasaku lasīšana jau kopš mazotnes bagātina bērna valodu, attīsta iztēli un kritisko domāšanu, kā arī spēju vadīt savas emocijas. Tā mazo cilvēku aizved mistiskā tēlu pasaulē, kas palīdz mācīties un saprast pasaules uzbūvi, veidot un uzkrāt zemapziņā pieredzi dzīvei. Mazo ekspertu skolas (www.mazoekspertuskola.lv) un centra „Skalbes” psiholoģe Zane Avotiņa atzīmē, ka bērnam pasauli ir vieglāk uztvert caur spilgtiem pasaku tēliem, taču ļoti svarīgi ir izvēlēties katram vecumam piemērotas pasakas un nesabiedēt bērnu.

„Reiz sen senos laikos” ir frāze, ar kuru sākas ļoti daudz pasaku. Šie vārdi atver durvis uz brīnumaino pasaku zemi, kurā iespējams ir pilnīgi viss. Pasakas ir daudz vairāk nekā tikai izklaide un laika pavadīšana kopā ar bērnu, tās var ne tikai sagādāt daudz prieka, bet arī palīdzēt attīstīt dzīvei svarīgas iemaņas. Pasakas netiešā veidā – caur fantāziju un iztēli – ļauj droši paskatīties uz dažādiem dzīves procesiem, to vidū dzīvību un nāvi, māca atšķirt labo un ļauno, viltību un gudrību, ieraudzīt glābību un drošsirdību. Caur pasaku var droši pavērties uz biedējošiem tēliem un ar labo varoņu palīdzību izjust drosmi un gūt panākumus,” uzskata Z. Avotiņa. „Tajā pašā laikā svarīgi ir mazuli nenobiedēt ar pasaku tēliem un arī audzināšanas nolūkos nekad neizmantojot biedēšanas taktiku, piesaucot raganas vai mistiskus tēlus, kas atnāks, ja bērns nerīkosies, kā vēlēts.”

Pirmās pasakas – vienkāršas un īsas

Jaunākajiem bērniem līdz 3 gadu vecumam patīk un ir vieglāk uztveramas vienkāršas, īsas pasakas ar ļoti skaidru ritējumu. Šajā vecumā mazuļi nespēj ilgi koncentrēt uzmanību. Ļoti svarīgas ir ilustrācijas, lai bērns varētu sekot pasakas gaitai. Pasaku lasot, vecāki var iejusties lomās un pārveidot balsi atkarībā no tēla, tā padarot stāstījumu bērnam vieglāk uztveramu. Nereti bērniem var patīkt klausīties vienu un to pašu pasaku atkal un atkal – tas ļauj viņiem izdzīvot pasakas sižetu un atrast arvien jaunus racionālus un iracionālus tās aspektus. Šajā vecumā ļoti labi der, piemēram, latviešu tautas pasakas, pasakas par dzīvniekiem.

Gaišas pasakas, kurās ietvertas dzīves mācības

4–5 gadu vecumā bērniem var piedāvāt jau nedaudz sarežģītākas pasakas, bet kopējam noskaņojumam vajadzētu saglabāties gaišam un labvēlīgam. Var lasīt jautras pasakas ar

Viens no galvenajiem uzdevumiem vecākiem ir radīt bērnam interesi par lasīšanu, tāpēc būtisks priekšnosacījums ir tas, lai mājās būtu dažādas bērna vecumposmam atbilstīgas grāmatas.

Ļoti būtiski ir pārrunāt dzirdēto un saprasto un diskutēt par to, jo bieži mēs, pieaugušie, nevaram pat iedomāties jautājumus un idejas, ko dzirdētais raisa bērna prātā.

dažādiem uzdevumiem. Nevajadzētu pārspīlēt ar pārlietu lielām skumjām vai sarežģītām cīņām, kas jāizcīna pasaku varoņiem. Piemērotas būs vienkāršākas autoru pasakas, brīnumu pasakas, dažādu tautu pasakas, piemēram, „Trīs sivēniņi”, „Neglītāis pilēns” u. tml. Dabīgi ir bērna jautājumi, ik pa brīdim pārtraucot pasaku un precizējot kādu jautājumu. Vienmēr lietderīgi ir arī pārrunāt izlasīto vai kopīgi realizēt kādu radošu aktivitāti, papildinot pasakas sniegtās zināšanas, piemēram, kad ir izlasīta pasaka par putniem, var izpildīt Mazo ekspertu skolas uzdevumus, kas palīdz raisīt sarunu par to, ko putni ēd (<http://ejuz.lv/bie>) un kā atšķiras putnu balsis (<http://ejuz.lv/bif>).

Sarežģītākas pasakas: izaicinājumi un risinājumi

Bērniem, kas ir sasnieguši 6 gadu vecumu, jau var piedāvāt iepazīt sarežģītākas pasakas, kurās ir vairāk izaicinājumu un dziļāka doma. Šajā vecumā (6–7 gadi) bērns caur pasakām var sastapties ar eksistenciālām grūtībām, piedzimšanu, pārdzimšanu, nāvi. Piemērotas būs klasiskās literārās pasakas, piemēram, „Sniegbaltīte un septiņi rūķiņi”, „Sarkangalvīte un vilks”, dažādu tautu pasakas. Papildus var piedāvāt bērnam iespēju lasīto pasaku noskatīties kino, tā atklājot tajā arvien jaunas nianšes. Mazo ekspertu skola kopā ar pasākuma „Rīga IFF Kids Weekend” veidotājiem ir apkopojuši pasaku filmas (<http://ejuz.lv/bl7>), ko būtu vērts noskatīties.

Latvijas Privāto pirmsskolu biedrības un pirmsskolas „Crea-Kids” vadītāja pedagoge Daina Kājiņa apliecina: „Bērniem ļoti patīk klausīties pasakas! Bērnudārzos mums ir īpaša valodas darbnīca, kurā ir brīvi pieejamas grāmatas. Arī katrā grupā ir vecumam piemērots grāmatu izlases plaukts, kur gan pats bērns var paņemt grāmatu, gan arī grupa kopīgi var izvēlēties pasaku lasīšanai. Pasakas lasām un stāstām, jo tas ir labākais veids, kā mēs varam veicināt bērna iztēli un radošumu, paplašināt vārdu krājumu un attīstīt fonemātisko dzirdi. Ļoti būtiski ir pārrunāt dzirdēto un saprasto un diskutēt par to, jo bieži mēs, pieaugušie, nevaram pat iedomāties jautājumus un idejas, ko dzirdētais raisa bērna prātā.”

Padomi, kā ieinteresēt bērnu lasīt grāmatas

■ **LASĪT GRĀMATU PRIEKŠĀ.** Lasīšanas prieks bērnam ir jāapgūst ģimenē, vēl pirms tiek uzsāktas skolas gaitas. Sāc lasīt bērnam priekšā jau tad, kad viņš vēl neprot runāt. Izvēlies bērna vecumam atbilstīgas grāmatas. Sākumā viņu interesēs grāmatas ar lieliem burtiem un daudzām ilustrācijām. Lasi ar pauzēm, paskaidro bērnam nesaprotamo, aplūkojiet attēlus, uzdod jautājumus par lasīto un bērna iespaidiem. Arī esot jau skolēnam, bērnam ir jāredz, ka grāmatas mājās ir vērtība – tās lasa vecāki, un tiek mudināts lasīt arī viņš.

■ **SACERĒT UN ATSTĀSTĪT.** Māci bērnu sacerēt un atstāstīt sacerēto. Ja bērns nebūs iepazīs radošu domāšanu un fantāziju pasauli, viņu neinteresēs arī citu uzburtās fantāzijas grāmatu lappusēs. Rādi piemēru – iemācies kādu pasaku atstāstīt arī tu un stāsti to bērnam!

■ **SAGLABĀT RITUĀLU.** Arī tad, kad bērns pats ir iemācījies lasīt, saglabāiet kopīgo rituālu lasīt pēc pusdienām vai pirms naktsmiera. Turpini lasīt bērnam priekšā grāmatas, kuras satur ziņā viņu jau varētu interesēt, bet sarežģītās valodas dēļ bērns patstāvīgi vēl nespēj izlasīt. Lasi skaidri abi pēc kārtas, iejūtoties lomās.

■ **LASĪT SEV.** Ja bērni mājās neredz, ka vecāki paši lasa un pārspriež grāmatas, bērniem nav, no kā mācīties pozitīvu attieksmi pret lasīšanu. Ja bērns vēro, kā tu lasi, reaģē emocionāli, smeļoties vai izsaucoties – „Tā jau es domāju!”, „Nevaru vien sagaidīt, kad uzzināšu atrisinājumu” u. tml., tad viņā noteikti radīsies interese par to, kas tad tajās grāmatās tāds ir.

■ **MĀJĀS IR GRĀMATAS.** Lai bērnos rastos vēlme lasīt, mājās ir jābūt grāmatām. Lasošs bērns drīzāk izaugs mājā ar grā-

Nereti bērniem var patīkt klausīties vienu un to pašu pasaku atkal un atkal – tas ļauj viņiem izdzīvot pasakas sižetu un atrast arvien jaunus racionālus un iracionālus tās aspektus.

matskapi, kurā var parakties, nekā mājās, kur grāmatu nav. Turklāt ir būtiski, lai grāmatas tiešām ir saliktas skaistā grāmatu plauktā, kas ideālā variantā ir sadalīts pa nodaļām, piemēram, pasakas, fantastika u. tml. Protams, šie plaukti ir jāizmanto: ja tie stāvēs, putekļiem klāti, tad nekādu interesi bērnam neraisīs.

■ **PAŠAM SAVA PERIODIKA.** Abonē bērnam kādu žurnālu vai ļauj viņam pašam veikalā izvēlēties kādu no tiem, sakot: „Lai tev pašam vakarā būtu, ko palasīt!” Reizēm šāda taktika ļoti labi nostrādā, sevišķi tad, ja vecāki arī lasa žurnālus: bērnam tas liks justies svarīgam – ka arī viņam ir savs žurnāls, tāpat kā vecākiem.

■ **BIBLIOTĒKAS APMEKLĒŠANA.** Kopā ar bērnu apmeklē bibliotēku, ļauj viņam pašam izvēlēties vienu grāmatu, bet otru paņemiet, uzklusot bibliotekāra ieteikumu. Kurš gan cits labāk par viņu zinās, ko bērni lasa?! Iepazīstini bērnu ar bibliotēku, izskaidro, cik noderīga vieta tā ir.

■ **ILUSTRĀCIJAS.** Nepārdzīvo, ja tomēr lielāko bērna lasāmvielu aizņems komiksu grāmatas un žurnāli. Tā arī ir lasīšana! Attiecīgā vecumā nevari gribēt, lai mazais lasa tikai nopietnas grāmatas bez ilustrācijām. Ilustrācijas spēlē ļoti lielu lomu, turklāt tās īpaši labi attīsta bērna fantāziju.

■ **NEPIERUNĀ BĒRNU LASĪT.** Lasīšanai ir jāsaistās tikai ar pozitīvām emocijām. Nespied, nepierunā bērnu lasīt! Neliec pabeigt lasīt grāmatu, kura bērnu garlaiko! Ļauj, lai mazais pats iejūtas grāmatu lasīšanas pasaulē – lai izvēlas to, kas sirdij tuvs un tīkams!

■ **KOPĪGA LASĪŠANA – BALVA.** Izmēģini metodi – kopīga lasīšana ārpus ierastā lasīšanai atvēlētā laika būs kā balva par labu uzvedību. Iespējams, tas bērnu aizraus un uzrunās.

■ **LASĪT UZ MAINĀM.** Izmanto viltību – lasi priekšā kādu aizraujošu grāmatu, tad pašā interesantākajā vietā lasīšanu pārtrauc, sakot bērnam, ka ir jāizdara kāds steidzams darbiņš, un atstājot viņu divatā ar grāmatu. Nebūs nekāds brīnums, ja atgriezušies atradīsi viņu lasām.

■ **LASI IZTEIKSMĪGI.** Lasot iejūties lomās, lasi izteismīgi, dažādās balsīs un intonācijās, tā bērns mācīsies pieslēgt lasīšanai emocijas, izprast grāmatas tēlu raksturus un izjūtas. Izteismīga lasīšana ir ļoti būtiska, jo nekas nespēj grāmatu lasīšanu padarīt garlaicīgāku kā neizteismīgs tonis.

■ **MĪLĀKĀ MULTFILMA.** Nopērc grāmatu, pēc kuras motīviem ir uzņemta bērna iecienītā multfilma. Lasi to kopā ar bērnu, salīdzini filmu ar grāmatu, pārrunājot, kurā darbā viss ir attēlots interesantāk un plašāk.

■ **PĀRSTEIGUMS.** Noliec bērnam zem spilvena vēstulīti no kāda pasaku varoņa – ka viņš grib ar bērnu iepazīties tuvāk un aicina satikties grāmatas lappusēs, kur šis varonis darbojas.

■ **LASĪT VAR NE TIKAI MĀJĀS.** Atceries, ka lasīt var ne tikai mājās. Lasīt kopā ar bērnu var pludmalē, parkā uz soliņa, rindā pie ārsta un citur. Rādi to bērnam, lai viņš redz, ka tā var!

■ **LAI BĒRNS LASA TEV.** Lūdz bērnam palasīt tev priekšā, jo esi aizņemta saimniecības darbos, taču gribi zināt vakar kopīgi lasītā stāsta turpinājumu. Radi pārliecību, ka bērna lasīšana ir ļoti noderīga. Lūdz palasīt priekšā jaunāko laikrakstu, žurnālu. Pārspriediet izlasīto.

■ **DIENASGRĀMATA.** Ierīko bērnam lasītāja dienasgrāmatu, kur atzīmēt izlasītās grāmatas, iespaidus par sižetu un varoņiem, uzzīmēt savu ilustrāciju grāmatai.

PIEKLĀJĪBA UN PATEICĪBA

Vai to drīkst pieprasīt no bērna?

Asijata Maija Zeļenko,

psiholoģe, sistēmisko risinājumu konsultante

Publiskās vietās, piemēram, bērnudārzā, diezgan bieži var redzēt, kā vecāki (biežāk māte) mazam bērnam izteikti skaļā balsī pārmet: „Kāpēc tu nesaki paldies?” Māte jūt kaunu, jo bērns neuzvedas kā labi skolots pieaugušais, un pataisa viņu par sava kauna upuri. Atriebjas bērnam par savu kaunu un liek viņam just kaunu. Rezultātā par situācijas galveno varoni un ļaundari tiek padarīts bērns. Bet māte, kura ar savu skaļo izteikumu pievērš apkārtējo uzmanību un liek kaunēties bērnam, ir „laba”, jo cītīgi cenšas iemācīt bērnam „pareizās lietas”. Īstenībā šī māte tikai pārliet savu atbildību uz bērnu.

Nevajag prasīt no bērna to, ko nedarāt paši

Ja mājās nav pieņemts savstarpēji teikt lūdzu un paldies, bērnam to nevar iemācīt. Bērnam vajag paraugu un godīgu, taisnīgu atieksmi. Ja jūs savstarpēji neesat pieklājīgi, bērns arī nebūs pieklājīgs – ne ar jums mājās, ne ar citiem ārpus mājas.

Ja negribat mainīties, vienkārši pieņemiet šo faktu un dzīvojiet tālāk ar šo zināšanu, bet vairs nemokiet bērnu un neuzgrūdiet viņam savu atbildību citu cilvēku priekšā. Ja negribat uzvesties pieklājīgi – dariet tā, turpiniet uzvesties nepieklājīgi un ļaujiet būt nepieklājīgam savam bērnam. Jā, cilvēks var būt nepieklājīgs, drīkst būt nepieklājīgs. Tā ir jūsu, pieaugušā cilvēka, izvēle – būt pieklājīgam vai nebūt. Bet tad apzinieties to un beidziet mocīt gan sevi, gan bērnu, gan apkārtējos cilvēkus. Viņi noteikti nav vainīgi tajā, ka jūs neprotat veidot patiesu un taisnīgu kontaktu, kurš attīsta jūsu bērnu un sagatavo viņu mazliet vieglākai dzīvei ārpus mājām, jo, ja bērns ir iemācījies mājās būt pieklājīgs, ārpus mājas viņam veidot kontaktus ar citiem cilvēkiem būs vieglāk nekā tādām bērnam, kurš neizprot pieklājīgu vārdu nozīmi vai pat kautrējas tos teikt.

Diemžēl nākas sastapties ar vecāku meliem, ka viņi mājās visu dara pareizi, bet rezultāta neesot. Izmaiņas saskarsmē nevar iestāties tāpēc, ka ir izlasīta kāda grāmata, stāsts vai uzklausīti speciālista ieteikumi. Ir jāmaina sava uzvedība. Mēdz gadīties, ka cilvēki neapzinās savu uzvedību, visu dara automātiski un pēc tam pat nevar aprakstīt savu komunikāciju. Bet vienīgais, kas dod rezultātu, ir darbības.

Bērns noteikti nav atbildīgs ne par vecāku izvēli, ne par viņu negodīgo vēlmi, lai bērns uzvedas pareizāk par viņiem, pat nepiedzīvojot attiecīgās uzvedības paraugu. Vārdi nedarbojas, darbojas darbi. Ja vecāki savstarpēji ir pieņēmuši kāda veida uzvedību, bērns to nokopēs pat bez papildu mācīšanas; ja vecāki paši nedara to, ko vēlas redzēt bērņā, tad nav jāprasa tāda uzvedība no bērna. „Mēs jau tik daudz reižu esam viņam teikuši, saki – paldies!” nestrādā, ja vecāki tikai saka, nevis pastāvīgi rāda savu piemēru.

Pieklājību var iemācīt jeb uztrenēt, jo, lai cilvēks tiktu uztverts kā pieklājīgs, pietiek vien sacīt noteiktus vārdus vai darīt zināmas darbības.

Bērnam nedrīkst likt būt pateicīgam

Bērns var izaugt pateicīgs kopā ar tādiem vecākiem, kuri paši prot būt pateicīgi – gan viens otram, gan citiem. Turklāt pateicību nedrīkst uzspiest vai izspiest. Pieklājību var iemācīt jeb uztrenēt, jo, lai cilvēks tiktu uztverts kā pieklājīgs, pietiek vien sacīt noteiktus vārdus vai darīt zināmas darbības. Šādā veidā bērnam pieklājību var iemācīt bērnudārzā vai skolā ētikas vai sociālo zinību stundās. Pateicība ir daudz sarežģītāks iekšējs process. Patiesa pateicība var rasties tikai no piepildītības izjūtas. Bērnam tāda piepildītības izjūta veidojas kontaktā ar vecākiem – kad vecāki bērnam nežēlo ne savu uzmanību, ne laiku, ne emocijas. Par vecāku mīlestību pret bērnu tika rakstīts vienā no maniem iepriekšējiem rakstiem. Tē īsumā var atzīmēt, ka bērns piepildās tad, ja vecāki dod viņam savu patieso uzmanību tad, kad bērnam to vajag, un tik, cik vajag, kad ļauj bērnam būt tādām, kāds viņš ir, un

Patiesa pateicība var rasties tikai no piepildītības izjūtas. Bērnam tāda piepildītības izjūta veidojas kontaktā ar vecākiem – kad vecāki bērnam nežēlo ne savu uzmanību, ne laiku, ne emocijas.

cāki. Pat ja vecāki negribēja bērnu, bērns ir, un atbildīgi par bērnu ir viņa vecāki. Neviens cits. Nav svarīgi, kāds bija bērna piedzimšanas iemesls – pat ja bērnu negribēja, neplānoja, bērns ir, un par viņu ir jāatbild vecākiem. Ja vecāki nedod savu uzmanību savam bērnam, viņiem nav pamata gaidīt un prasīt no bērna kaut kādus rezultātus, pat ja viņi stāstīja, kā bērnam ir jāuzvedas. Bērns skatās uz vecākiem un atkārto viņu izturēšanos. Ja vecāki ignorē bērnu, tad nav jābrīnās, ka bērns nepauž siltas jūtas pret vecākiem. Tāda attieksme veicinās bērna neprasmi būt pateicīgam, jo viņš nesaņem no vecākiem, tāpēc nevar piepildīties.

Vecāku runas, jo īpaši tādas, kas nesakrīt ar viņu uzvedību, jāuc bērnam prātu, bet nemāca uzvedību. Uzvedību māca vecāku uzvedība.

Atbildības novelšana

Bieži vecāku atbildība tiek nobīdīta uz audzinātājiem vai skolotājiem. Tas iesaista vecāku un bērnu neizdevušajās attiecībās cilvēku no ārpuses, bet neatrisina komunikācijas problēmu. Bērns turpina neprast to, ko viņam nav iemācījuši vecāki, bet tagad vecāki saka, ka tajā vainīgs ir skolotājs.

Tagad realitāte bieži ir tāda, ka skolotāji strādā vairākās mācību iestādēs, kā rezultātā cilvēks tērē vairāk spēka naudas pelnīšanai, stresa līmenis ir paaugstināts un augstas darba kvalitātes uzturēšanai spēka ir mazāk. Var būt tā, ka skolotājs darbā vairs nedara tik daudz, cik darīja pirms 20 gadiem. Tāpēc ir iespējams, ka skolotāji vairs neveic dažas darbības, kuras no viņiem joprojām gaida. Bet te es atkārtošos: bērna audzināšanai ir jābūt vecāku ziņā. Tādas sociālās prasmes kā pieklājība bērnam ir jāapgūst mājās.

kad vecāku savstarpējās attiecības ir skaidras un saticīgas. Bieži, nepamatoti vecāku konflikti liek bērnam nervozēt un baidīties. Saprotošā un pieņemošā vidē uzaugušam bērnam nav vajadzības atgūt kaut ko ārpus ģimenes, nav vajadzības kaut ko pierādīt apkārtējiem, pieprasīt, atņemt, apvainot utt.

Protams, cilvēks var justies piepildīts, bet neprast izteikt pateicību – tā ka izteikt pateicību arī savā veidā ir jā māca, piemēram, ar savu piemēru. Bet patiesa pateicība nevar rasties bez piepildītības izjūtas. Diemžēl šādā veidā no vecākiem var dzirdēt, kā viņi liek saviem bērniem būt pateicīgiem. Tas ir spiediens, morāla vardarbība, jo pieaudzis cilvēks no bērna, kurš ir atkarīgs no paša pieaugušā, pieprasa pateicību par to, kā viņam pietrūkst. Ja jūs esat izsalcis un jums dod padzerties ūdeni, jūs, protams, varat pēc tam samelot, ka nu jūtaties labāk un pieēdies, taču tā nebūs patiesība. Ēst jums tik un tā gribas, un uzturvielas arī ir jāuzņem.

Kad vecāki kaut ko pieprasa no bērna, mazo pārņem arī bailes, jo pieaugušais ir liels, pieaugušais draud, pieaugušajam nedrīkst nepaklausīt. Un tā mazais mācās savu beztiesīgumu, mācās melot un neiemācās patiesumu. Pieaugušo bieži neinteresē bērna patiesums, viņam pietiks ar to, ka bērns labi notēlos, pieņemsim, to pašu pateicību.

Ne katrs pieaugušais cilvēks prot atšķirt pieklājību no pateicības. Tas tā notiek, ja cilvēkam bērnībā trūka šīs piepildītības jeb sāta izjūtas. Tas var būt modelis, kurš tiek nodots no paaudzes paaudzē.

Pieklājība un pateicība

Pieklājība un pateicība nav viens un tas pats. Var uzvesties formāli pieklājīgi, bet nebūt pateicīgs savā dvēselē. Var būt patiesi pateicīgs un neprast izteikt pateicību pieklājīgi. Ne pateicība, ne pieklājība nav iedzimta.

Patiesi just pateicību bērns var tikai tad, kad viņš saņem viņam nepieciešamo uzmanību no saviem vecākiem. Saiti ar vecākiem bērnam nekas nevar aizvietot – pat pati siltākā vecvecāku attieksme un aktīva rūpēšanās par bērnu. Vēl sliktāk ir tad, ja vecāki uzskata, ka ar bērna audzināšanu ir jānodarbojas audzinātājiem, skolotājiem un treneriem. Šie cilvēki, lai cik svarīgi viņi būtu bērna dzīvē, bērnam ir sveši. Bērns ir jāaudzina cilvēkiem, kuri viņu radija. Pārējie cilvēki bērnam var iemācīt kaut ko, bet bioloģiskā saite viņam ir tikai ar vecākiem, un atbildīgi par bērnu ir tikai vecāki.